

Міждзяржаўныя адносіны ва Усходняй Еўропе ў канцы XV - пачатку XVI стст.

Пугач І.В., Цераховіч Ю.А., 4 курс, гістарычны факультэт, БДПУ;
нав.кр. – кандыдат гістарычных навук, дацэнт М.М. Сакалоў, БДПУ

XV – XVI стагоддзі ў гісторыі Еўропы з'яўляюцца асабліва важнымі. З пачаткам эпохі Адраджэння паступова адбываецца адыход ад схаластычна-рэлігійнага погляда на жыццё, на змену якому прыходзіць гуманістычна-рацыяналістычны. Гэтыя змяненні знаходзяць сваё адлюстраванне ў агульнапалітычнай кан'юнктуры Еўропы: пад уплывам гэтых зрухаў нацыянальныя ідэі пачынаюць звышацца над рэлігійна-ўніверсалісцкімі. Гэтыя акалічнасці падштурхнулі многія еўрапейскія краіны да пераасэнсавання сваёй ролі на міжнароднай арэне.

Ва Усходняй Еўропе геапалітычныя змяненні выявіліся пасля падзення ўплыву Залатой Арды і вылучэння ў асобныя улусы Крымскага, Астраханскага, Казанскага і Нагайскага ханстваў.

У 70-я. гг. XV ст. пачынае руйнавацца сістэма падзелу сфер уплываў ва Усходняй Еўропе, якая была зафіксавана дамовай 1449 г. паміж Вільняй і Масквой [1, с. 62-65]. Яскравай праявай гэтага з'яўлення тое, што ў 1471 г. Іван III распачынае ваенную кампанію супраць Наўгародскай Рэспублікі дзеля ўключэння яе тэрыторыі ў склад Маскоўскай дзяржавы.

Пасля захопу Ноўгарада Іван III выступае супраць Цвярскага княства, якое знаходзілася, па дамове 1449 г., у сферы інтарэсаў ВКЛ [1, с. 62-65]. Цвярскі князь Міхаіл Барысавіч шукае дапамогі ў ВКЛ, але не атрымлівае яе [2, с. 99]. З захопам Цвярскага княства фактычна быў ліквідаваны альтэрнатыўны цэнтр збірання ўсходняй спадчыны Рурывікавічаў.

У той жа час Масква фармальна яшчэ знаходзілася ў васальнай залежнасці ад Залатой Арды. Арда літаральна прыдбала сабе моцнага саперніка з-за сваёй палітычнай блізарукасці: яна падтрымлівала Маскву, бо выстаўляла яе ў супрацьвагу ВКЛ, што ў хуткім часе прывяло да яе тэрытарыяльнага росту і падрыхтавала тым самым глебу для будучага змагання супраць мангола-татарскага іга. Галоўнай стратэгічнай задачай Масквы ў такім выпадку была ліквідацыя ўласнай васальнай залежнасці.

Фактычна ў 1480 годзе Казімір інспіраваў паход супраць Масквы, аднак сам не з'явіўся на полі бою, чым паспрыяў хуткаму канцу існавання васалітэта Масквы: пасля стаяння на р. Угры Масква фактычна парвала з васальнай залежнасцю ад Арды і выйшла на міжнародную арэну як незалежная суверэнная дзяржава [8, с. 75].

Аднак па большай частцы занябданне ўсходняй палітыкай ВКЛ у цэлым было звязана з феадальнымі дынастычнымі інтарэсамі Ягелонаў, якія былі да таго ж звязаны з польскімі палітычнымі мэтамі. Казімір з большай ахвотай рэалізоўваў планы Кракава па ўзмацненне свайго ўплыву ў Чэхіі і Венгрыі, на якія таксама прэтэндавалі нямецкія Габсбургі. Вялікі князь літоўскі і кароль польскі ў гэты момант выношаў ідэю стварэння агульнаславянскай федэрацыі на чале з дынастыяй Ягелонаў і цэнтрам ў Кракаве [3, с. 259].

Інтарэсы Кракава ў гэты час былі скіраваны таксама і ў прыдунайскі рэгіён. Гэта было звязана ў першую чаргу з гандлёвымі прырытэтатамі. У гэтым рэгіёне існавала паўнезалежная Малдаўская дзяржава, на межах якой паўстала сур'ёзная небяспека з боку Асманскай імперыі. У гэтым становішчы малдаўскаму князю Стафану III ў 1486 г. не заставалася іншага шляху, як прызнаць васальную залежнасць ад Кароны [11, с. 104].

У гэты момант галоўнай мэтай Маскоўскай дзяржавы стала пашырэнне свайго ўплыву. Шлюб вялікага князя Івана III з прадстаўніцай апошняй візантыйскай дынастыі Соф'яй Палеолаг, прыняцце дактрыны "Масква – трэці Рым", а таксама наяўнасць у маскоўскага ўладара тытула "Гасудара ўсяе Русі" былі выкарастаны ім для ідэялагічнага абгрунтавання інтарэсаў Маскоўскай дзяржавы. Пад прыцэлам маскоўскай палітыкі на гэты раз у апынуліся Смаленск, Полацк, Кіеў.

У Заходняй Еўропе ў гэтыя ж часы фармаваліся рознабаковыя блокі дзяржаў. Гэтая тэндэнцыя не магла абмінуць і усходнееўрапейскі рэгіён. Менавіта саюз Івана III і Менглі-Гірэя закладзе больш шырока альянс супраць Ягелонаў у складзе Венгрыі [6, с. 171-173], Малдовы і Свяшчэннай Рымскай імперыі [6, с. 66-69]. Фактычна ўпершыню Маскоўская дзяржава самастойна выйшла на міжнародную арэну і пачала наладжваць цесныя стасункі з еўрапейскімі краінамі – Свяшчэннай Рымскай імперыяй, Венгрыяй, Даніяй, італьянскімі дзяржавамі, Папскай курыяй.

Заваёва Наўгародскай Рэспублікі і Цвярскага княства прывялі да змены суадносін сіл у рэгіёне і паклалі канец гегемоніі ВКЛ [4, с. 67]. У хуткім часе Масква перайшла да перагляду тэрытарыяльных межаў, але ўжо з ВКЛ. Першай яго праявай быў звычайны памежны паход 1486 г., вынікам якога было тое, што князі Адаеўскія, Варатынскія, Бялеўскія, Навасельскія перайшлі на бок Масквы разам са сваімі ўладаннямі. Матывам такіх дзеянняў можна лічыць страх перад маскоўскай агрэсіяй і няўпэўненасць у здольнасці ВКЛ супрацьстаяць гэтай агрэсіі [5; 10, с. 37]. У 1492 г. Масква ўпершыню пераходзіць да адкрытай канфрантацыі супраць княства, адразу пасля смерці Казіміра. Напружаньня адносіны паміж краінамі ў спалучэнні з адзінай верай і слаба выражанымі культурнымі адрозненнямі стваралі добрыя ўмовы для мігрантаў і перабегчыкаў. Адным з палітычных мігрантаў ВКЛ быў Міхаіл Глінскі. У 1508 г. ён падымае паўстанне. Шырокай падтрымкай на тэрыторыі ВКЛ яно не атрымала і

захлынулася. Маскоўскае і Літоўскае княствы падпісалі вечны мір, а Міхаіл Глінскі, разам са сваімі родзічамі, перабраўся ў Маскву. Дзякуючы намаганням Глінскага аднаўляюцца яе кантакты са Свяшчэннай Рымскай імперыяй аб саюзе супраць дынастыі Ягелонаў да якога, з цягам часу, далучацца Данія, Брандэнбург, Саксонія, Валахія і Тэўтонскі ордэн. У Маскве саюзнікі абмеркавалі нават праект падзелу Польшчы і Вялікага Княства Літоўскага [9, с. 39]. Гэты праект быў спынены перамогай у Аршанскай бітве войскаў ВКЛ на чале з Канстанцінам Астрожскім над войскамі Маскоўскага княства.

Другім вузлом міжнародных адносін у гэты момант з’яўлялася асманская праблема. У другой палове XV стагоддзя актыўна акумуляюцца ідэя сумеснай барацьбы еўрапейскіх дзяржаў супраць экспансіі Асманскай Порты як на захад, так і на Усходнюю Еўропу, а менавіта ВКЛ, Польшчу, Маскоўскую дзяржаву. Асманская небяспека ўсведамлялася таксама і Польшчай, так у 1497 г. турэцкія і татарскія войскі правялі два спусташальныя рэйды на Валыншчыну. Да таго ж султан захапіў Кілію і Белград, тым самым фактычна захапіў Чарнаморскі гандлёвы басейн, праз які ішоў гандаль да Балтыйскага мора. Малдаўскі валадар, прызнаўшы сваё бязсілле ў супрацьстаянні з Портай, становіцца васалам ужо султана, а не польскага караля.

У гэтай складанай сітуацыі ідуць спробы стварэння антыасманскай кааліцыі на чале з дынастыяй Ягелонаў. Так у 1503 г. была прапанавана спроба стварэння кааліцыі дзяржаў Ягелонаў і Масквы [7, с. 341-361]. Аднак, яна як і ў большасці выпадкаў не мела поспеху.

Такім чынам, геапалітычныя працэсы, якія адбываліся ў 1470 – 1530 гады, паступова вялі да змянення становішчаў дзяржаў на міжнароднай арэне. У адзначаны перыяд еўрапейскія краіны ўсё больш пачынаюць прытрымлівацца нацыянальных інтарэсаў, якія не ўладкоўваюцца з універсалісцкімі памкненнямі і былі пакладзены ў аснову іх знешнепалітычных дактрын.

Недальнабачная палітыка дынастыі Ягелонаў, прывяла да змянення ролі ВКЛ і Польшчы з дзяржаў-гегемонаў да разменнай манеты ў адносінах Масквы і Вены. У выніку гэтай палітыкі ВКЛ было вымушана адмовіцца ад знешнепалітычнай дактрыны Альгерда – “Уся Русь павінна належаць Літве”. Маскоўскае княства, у сваю чаргу, змяніла ролю васала Залатой Арды на ролю дамінуючай дзяржавы свайго рэгіёна, пераймаючы стратэгічную ініцыятыву ў “зборанні зямель Рурывічаў”.

Літаратура

1. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею – Т. 1. (1340 – 1506) – СПб.: Тип. 2 отд. Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1846. № 50.
2. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археологическою комиссиею – Т. 1. (1340 – 1506) – СПб.: Тип. 2 отд. Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1846. № 79.
3. Бобржинский М. Очерк истории Польши (Dzieje polski). Т. I – СПб.: Издание Л.Ф. Пантелеева, 1888. – 328 с., с ил.
4. Кравцевич А., Смоленчук А., Токть С. Белорусы: нация Пограничья. – Вильнюс: ЕГУ, 2011. – 212 с.
5. Кром М. М. Меж Русью и Литвой: Западнорусские земли в системе русско-литовских отношений конца XV — первой половины XVI в. М., 292 с.
6. Памятники дипломатических сношений с империей Римской. Ч. 1 (с 1488 по 1594 г.). Т. 1 / изд. II Отделением Собственной Е. И. В. Канцелярии. – СПб., 1851. – 1620 с.
7. Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским государством. Т. 1. (с 1487 по 1533 г.) / изд. Имп. Русским Историческим Обществом. – СПб., 1882. – 869, 88 с.
8. Похлёбкин, В.В. Татары и Русь. 360 лет отношений Руси с татарскими государствами в XIII – XVI вв., 1238 – 1598 гг. (От битвы на реке Сить до покорения Сибири) / Справочник М.: «Международные отношения», 2000. – 189 с.
9. Сагановіч Г.М. Айчыну сваю бароняць: Канстанцін Астрожскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1992. – 62 с.
10. Урбан, П. У святле гістарычных фактаў (У сувязі з брашурай Л.С. Абэ-цадарскага) / П. Урбан. – Мюнхен-Нью-Ёрк: БІНІМ, 1972.
11. Хроника Быховца / Предисл., коммент. и пер. Н.Н.Улащика. М.: “Наука”, 1966. – 155 с.

Увекочивание памяти детей – жертв Великой Отечественной войны в Беларуси

Рогова Ю.В., 1 курс, филологический факультет, БГПУ;
науч. рук. – кандидат исторических наук, доцент А.Ф. Ратько, БГПУ

В годы Великой Отечественной войны немецкий фашизм совершил чудовищные преступления против человечности. Окупационные власти с первых дней войны начали использовать экономику, природные и трудовые ресурсы захваченных территорий СССР для укрепления военно-экономического потенциала фашистской Германии. Нечеловеческим страданиям подвергалось мирное население и, в первую очередь, – дети.